

Petrželka, Josef

Platón o idejích

In: Petrželka, Josef. *Čítanka antických a středověkých filosofických textů*. 1. vyd.
Brno: Masarykova univerzita, 2014, pp. 36-60

ISBN 978-80-210-6902-2; ISBN 978-80-210-6905-3 (online : Mobipocket)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/131069>

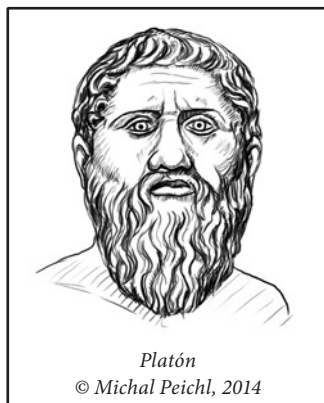
Access Date: 28. 03. 2025

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

4. Platón o idejích

A. Celkový úvod

Platón je jedním z nejvýznamnějších myslitelů v dějinách, a to především díky tomu, že zavedl specifický princip vysvětlení světa kolem nás – inteligibilní, nemateriální, věčné a se sebou identické příčiny, ideje (ιδέαι, εἶδη). Dospěl totiž k přesvědčení, že pokud by základ našeho světa neměl právě tyto vlastnosti, nebylo by možné vysvětlit, proč je svět při své neustálé proměnlivosti vlastně pořád – druhově – stejný.

Všimněme si dobře předpokladu, jenž je v tomto tvrzení skryt – nepočítá se s evolucí (biologických) druhů. Myšlenka evoluce skutečně byla antickým myslitelům až na výjimky cizí. To je jeden ze zásadních rozdílů mezi

antickým a naším moderním vnímáním skutečnosti.

Druhá stálost podle Platóna vyžaduje působení stálé a neměnné příčiny, nic materiálního (a smyslově vnímatelného) však stálé a neměnné není. Zde je počátek základního platónského přesvědčení, že příčinami musejí být nemateriální a smysly nevnímatelná jsoucna.

My se v našich textech seznámíme s Platónovým vlastním líčením cesty k takovému vysvětlení (*Faidón*), ale také s problémy a nejasnostmi, jež zavedení idejí přináší. Byl si jich vědom už Platón sám (v dialogu *Parmenidés*), ale určitě ještě ve větší míře jeho nejvýznamnější žák a nejrozhodnější kritik Aristotelés (*Metafyzika*).

B. Celkový úkol

Po prostudování všech textů k Platónovi byste měli být s to zodpovědět zásadní obecné otázky spojené s Platónovou koncepcí či teorií idejí, jež se týkají jejího účelu, její podstaty a jejich slabin. Mohou být formulovány takto:

1. Proč vůbec Platón takovou koncepcí zavedl? Jinak řečeno – proč právě taková jsoucna, jako jsou ideje, musejí podle něj být základem skutečnosti?
2. Jaké vlastnosti jsou idejím připsány?
3. V čem spočívá podstata takového vysvětlení skutečnosti? Jaký je vztah světa, který kolem sebe vnímáme, k idejím?
4. Jaké základní problémy a slabiny teorie idejí obsahuje?

C. Text – tři úryvky o idejích

(1) Platón: *Faidón* 96a-105b

(Platón. *Faidón*. Přel. František Novotný.

Praha: Oikoymenh, 2005.)

a. Úvod k pasáži z *Faidóna*

Ústředním tématem dialogu *Faidón* je dokazování nesmrtelnosti lidské duše (doporučuji přečíst si i pasáže dialogu předcházející našemu úryvku). Při tom však úvaha opakovaně dospěje i ke koncepci idejí – bez předpokladu jejich existence by totiž nebylo možné nesmrtelnost duše prokázat. Důležité a zajímavé je, že o idejích se píše takovým způsobem, jako by právě nyní a na tomto místě byla tato teorie (nebo přesněji hypotéza) zavedena.

Proto lze předpokládat, že teorie idejí je ve *Faidónu* představena v základních a podstatných obrysech, díky čemuž právě tento dialog může vést k pochopení důvodu, proč ji Platón zavedl.

b. Úkol k pasáži z *Faidóna*

Uvedená skutečnost hned vyvolává několik důležitých otázek, další otázky pak vyplývají z konkrétních úvah a argumentů:

1. Z jakého důvodu jsou ideje zavedeny, jakou otázku má jejich zavedení zodpovědět?
2. Jaký metodologický status náleží koncepci idejí? (Jinak řečeno, jak je odůvodněno zavedení této koncepce?)
3. Které ideje jsou výslovně jmenovány? (Tato informace se bude hodit při četbě pasáže z *Parmenida*.)
4. Jak je popsán vztah mezi idejemi a smyslově vnímatelnými věcmi?
5. Jaké vztahy jsou odhaleny mezi idejemi samotnými?

c. Pasáž z *Faidóna*

Pokyny a otázky k četbě

- *Hned v úvodu textu musíte správně identifikovat rámcový problém, k němuž se pak vztahuje i úvaha o idejích. Pokud by se vám to nepovedlo, nebudete moci porozumět smyslu jejich zavedení!*
- *Sókratés demonstruje nedostatečné vyřešení tohoto rámcového problému na dvou typech příkladů (dvou typech dějů). O jaké typy se jedná?*

96a A tu Sókratés udělal dlouhou přestávku a něco sám u sebe promyslel; potom pravil: To není maličkost, Kebéte, co hledáš; neboť je třeba úplně probrati příčinu (αἰτία) vznikání a zániku. Já ti tedy vyložím, budeš-li chtít, své zkušenosti o těch věcech; potom,

bude-li se ti jevit něco z toho, co řeknu, užitečným, užiješ toho k přesvědčení ve věcech, o kterých mluvíš.

Ale ovšem že chci, řekl Kebés.

Poslouchej tedy, já ti to povím. Já, Kebéte, když jsem byl mlád, neobyčejně jsem zatoužil po tom vědění, které nazývají vědou o přírodě; zdálo se mi totiž něčím znamenitým, znáti příčiny (αἰτίαι) každé věci, čím každá věc vzniká a čím zaniká a čím jest. A mnohokrát jsem přemítal sem a tam, uvažuje nejprve o takovýchto věcech: Zdali pak, **96b** když teplo a studeno se dostane do jakéhosi kvašení, tehdy, jak někteří tvrdili, vskutku se z toho líhnou živočichové (τὰ ζῷα)? A zdali pak to, čím myslíme, je krev či vzduch či oheň (ἢ ὁ ἀήρ ἢ τὸ πῦρ)? Nebo žádná z těchto látek, nýbrž je to tak, že mozek poskytuje sluchové, zrakové i čichové počitky (αἰσθήσεις) a z těch vzniká paměť a mínění (δόξα), a z paměti a mínění, když se ustálí, že takto vzniká vědění (ἐπιστήμη)? **96c** A zase naopak jsem zkoumal zániky těchto věcí a různé stavy věcí nebeských i pozemských, konečně však jsem se sám sobě uzdál tak neschopným k tomuto zkoumání jako nic jiného na světě. A povím ti něco, co o tom dostatečně svědčí: dříve jsem měl totiž o některých věcech určité vědomosti, jak se zdálo mně i ostatním, tehdy však jsem tímto zkoumáním pro ně tak silně oslepl, že jsem ztratil z vědomí i to, o čem jsem se před tím domníval, že to vím; to se týkalo mimo mnoho jiných věcí i otázky, čím člověk roste. O tom jsem se totiž před tím domníval, že to je každému jasné, totiž že roste pitím a jídlem; když totiž z pokrmů přibude k masu maso a ke kostem kosti **96d** a když takto obdobně i k ostatním částem přibude to, co je každé z nich příbuzné, tehdy že se původně malé množství hmoty později rozmnoží a tak že se malý člověk stává velkým. Takto jsem se tehdy domníval; nezdá se ti, že dobře?

Ó ano, řekl Kebés.

Nuže podívej se ještě na tohle. Domníval jsem se, že stačí pro mé mínění, kdykoli znamenám, že veliký člověk přistoupě k malému je větší samou hlavou, a tak i kůň v poměru ke koni; **96e** a ještě zřejmější příklady než tohle: deset se mi zdálo více než osm proto, že to je osm a ještě dvě, a dvoulaketní míra že je větší než jeden loket, protože jej svou polovicí přečnává.

Nuže, řekl Kebés, a co se ti zdá nyní o těch věcech?

To, že jsem, ví bůh, daleko od domněnky, jako bych znal příčinu některé z těchto věcí; vždyť si ani nevěřím, že když někdo k jednotce přidá jednotku, že se buďto ta jednotka, ke které bylo přidáno, nebo ta, která byla přidána, stala dvojkou, **97a** nebo že ta, která byla přidána, a ta, ke které byla přidána, se staly dvojkou přidáním jedné ke druhé; je mi totiž divné, že když jedna i druhá jednotka byly od sebe zvlášť, byla každá z nich jednotkou a nebyly tehdy dvě, ale když se k sobě vespolek přiblížily, tu se jim tohle stalo příčinou, aby se z nich stala dvojka, totiž to sejití, že byly položeny blízko vedle sebe. Ani když někdo rozdělí něco, co je jedno, nemohu již míti přesvědčení, že zase to je příčinou, to rozdělení, že vznikla dvojice; neboť tu se vyskytuje opačná příčina vzniku dvo-

jice než tehdy. **97b** Tehdy totiž byla v tom, že se jedno s druhým vespolek sblížovalo a skládalo, nyní že se jedno od druhého oddaluje a odlučuje. Ani si už nemohu zjednatí přesvědčení, že vím, čím vzniká jedno, a jedním slovem ani o ničem jiném, čím vzniká nebo zaniká nebo jest při tomto způsobu postupu, nýbrž sám nazdařbůh míchám jakýsi jiný způsob, a tento nijak nepřipouštím.

Pokyny a otázky k četbě

- *Následující pasáž je zcela zásadní pro pochopení Platónova výkladu světa – odkazuje totiž dokonce na něco důležitějšího, než co je obsaženo v samotném Faidónu. Jestliže tedy vyhledáte v textu odpovědi na následující otázky, podstatným způsobem proniknete do Platónova myšlení!*
- *V čem měla spočívat přednost Anaxagorova výkladu příčin?*
- *Jak by takový výklad v konkrétních případech vypadal?*
- *Jakým termínem označujeme dnes takový typ výkladu? Jaký odlišný typ výkladu je vlastní moderní vědě?*
- *Proč však Anaxagorův výklad Sókrata nakonec zklamal?*

Ale jednou jsem slyšel kohosi číst z knihy, jak pravil, Anaxagorovy, **97c** že prý rozum jest to, co působí řád a co je všeho příčinou (νοῦς ἐστὶν ὁ διακοσμῶν τε καὶ πάντων αἴτιος); tu jsem měl radost z této příčiny a zdálo se mi, že to je jaksí v pořádku, že rozum jest příčinou všech věcí, a pomyslel jsem si, že je-li tomu tak, že tedy rozum, působící řád, všechno pořádá (πάντα κοσμεῖν) a každou jednotlivou věc klade tam, kde by byla v nejlepším stavu; jestliže by tedy někdo chtěl nalézt u každé věci příčinu, jak vzniká nebo zaniká nebo jest, že musí u ní nalézt to, jaké je pro ni nejlepší buď bytí nebo kterýkoli jiný stav nebo činnost; **97d** z tohoto tedy důvodu že nenáleží člověku nic jiného zkoumati, jak o té samé věci, tak o ostatních nežli stav nejlepší a nejdokonalejší. Ten člověk pak že zároveň nutně zná i horší stav, neboť vědění o tom obojím je totéž. Toto pak uvažuje ke své radosti jsem myslil, že jsem našel učitele příčiny toho, co jest, odpovídajícího mému přání, Anaxagoru, a ten že mi poví, nejprve zdali je země plochá či kulatá, a až mi to poví, **97e** že mi k tomu vyloží i příčinu a nutnost, a to tak, že řekne, co je lepší, a že bylo lépe, aby byla taková; a jestliže řekne, že jest země uprostřed, že k tomu vyloží, že bylo lépe, aby byla ve středu; a jestliže mí toto objeví, byl jsem připraven, že už nikdy nezatoužím po jiném druhu příčiny. Ovšem také o slunci jsem byl připraven zrovna tak se dovědět i o měsíci a o ostatních hvězdách, **98a** o jejich poměrné rychlosti a obrazech a ostatních stavech, jak asi jest pro každou lépe vykonávati ty činnosti a snášeti stavy, které snáší. Neboť nikdy bych si byl o něm nemyslel, že by při svém tvrzení, že jsou ty věci spořádány od rozumu, uvedl pro ně nějakou jinou příčinu, nežli že je nejlepší, aby byly tak, jak právě jsou. Myslel jsem tedy, že dává každé jednotlivé z nich i všem společné náležitou příčinu, vyloží to, **98b** co je pro každou zvlášť nejlepší a co je společné dobré pro všechny. A nebyl bych dal ani za nevíme co ty naděje, nýbrž chopil

jsem se velmi horlivě těch knih a četl jsem je, co nejrychleji jsem mohl, abych co nejdříve znal to nejlepší i horší.

Tu však jsem se, příteli, rázem rozloučil s tou neobyčejnou nadějí, když pokračuje v čtení vidím, že ten muž k ničemu neužívá rozumu, ani mu nepřičítá žádné příčiny směřující k pořádání věcí, **98c** nýbrž že za příčiny uvádí vzduchy a aithery a vody a mnoho jiných divných věcí. A zdálo se mi, že se to má s ním zcela podobně, jako kdyby někdo napřed říkal, že cokoli Sókratés koná, koná všechno z rozumu, a potom, když by se pokusil jmenovati příčiny jednotlivých mých úkonů, by řekl, nejprve že já zde nyní sedím z té příčiny, že se mé tělo skládá z kostí a svalů a kosti že jsou pevné a jsou od sebe odděleny mezerami, **98d** kdežto svaly se mohou napínati a povolovati, objímajíce kosti s masem i kůží, která to drží pohromadě; když se tedy kosti ve svých spojeních pohybují sem a tam, svaly svým povolováním a napínáním patrně způsobují, že já jsem schopen ohýbati nyní své údy a pro tuto příčinu tady skrčen sedím. A pro to, že s vámi rozmlouvám, by pak zase jmenoval jiné takové příčiny, zvuky a vzduch i sluch a nesčíslné mnoho jiných takových věcí, ale zapomněl by jmenovati ty opravdové příčiny, **98e** že když Athénané uznali za lepší mě odsoudili, z té příčiny také zase já uznávám za lepší zde seděti a za spravedlivější zůstat a podstoupit trest, který poručí; neboť, u psa, tyhle svaly a ty kosti by byly, myslím, **99a** už dávno buď v Megaře nebo v Boiótii, kam by byly zaneseny míněním o tom, co je nejlepší, kdybych si nebyl myslil, že spravedlivější a krásnější než utíkání a prchání je učinit obci zadost a podstoupiti trest, kterýkoli ona stanoví. Ale nazývati takovéto věci příčinami je příliš nevhodné; kdyby však někdo říkal, že kdybych neměl takové věci jako kosti a svaly a co všechno jiného mám, nebyl bych s to, abych dělal, co se mi zdá, mluvil by pravdu; avšak říkat, že ty věci jsou příčinou, že dělám to, co dělám, a že to znamená jednati podle rozumu, a ne volba toho, co je nejlepší, **99b** v takové řeči by bylo mnoho a veliké lehkomyšlnosti. Jak je možno nerozeznati, že něco jiného je to, co je vskutku příčinou, a něco jiného to, bez čeho by příčina nikdy nebyla příčinou! A tu, jak vidím, lidé právě to jakoby ve tmě nahmatávají a mluví o tom jako o příčině, užívajíce tu názvu nenáležitěho. Proto tedy také jeden obklopuje zemi vírem a dělá, že je země udržována na svém místě nebem, **99c** druhý jako širokým neckám jí podkládá za podstavec vzduch. Ale tu moc, která působí, že ty věci jsou nyní v takové poloze, jaká je pro ně nejlepší, tu ani nehledají, ani netuší, že má jakousi daimonskou sílu, nýbrž si myslí, že by dovedli jednou naléztí nového Atlanta, silnějšího než jest ten náš, nesmrtelnějšího a lépe všechno udržujícího, a nic netuší, že to je v pravém smyslu slova dobro (τὸ ἀγαθόν) a potřebno, co svazuje a drží pohromadě. Kdybych se mohl poučit o takovéto příčině (αἰτία), jak to s ni asi je, s největší radostí bych vstoupil ke komukoli do učení; když však jsem byl zde o ni připraven a nebyl jsem schopen ani sám ji naléztí, ani se o ní poučiti od jiného, užil jsem druhého způsobu plavby k hledání příčiny. **99d** Přeješ si, Kebéte, abych ti o něm učinil výklad, s jakou námahou jsem jej provedl?

Ano, neobyčejně si to přeji.

Pokyny a otázky k četbě

- *Následuje Sókratův vlastní výklad, který je označen za „druhou plavbu“. Jak tomuto vyjádření rozumíte? Jak lze tento výklad ocenit ve srovnání s výkladem na základě rozumu a dobra?*
- *V čem spočívá „druhá plavba“, tj. co je výchozím krokem tohoto výkladu skutečnosti?*
- *Záhy jsou do diskuse uvedeny ideje. Na jakém metodologickém základě se tak děje, jinými slovy čím je oprávněno tvrzení o existenci idejí?*
- *A nyní konečně otázka na podstatu samotného Sókratova výkladu – jaké vysvětlení věcí předkládá „druhá plavba“?*

Nuže tedy, pokračoval Sókratés, když už jsem měl dost toho zkoumání věcí, potom se mi zdálo, že si musím dát pozor, aby se mi nestalo totéž, co se stává těm, kdo se dívají na zatmění slunce a konají pozorování: někteří si totiž kazí oči, jestliže nepozorují obraz slunce na vodě nebo na něčem takovém. **99e** Takového něco jsem si pomyslel i já a dostal jsem strach, abych nadobro neoslepl na duši, kdybych hleděl očima na věci a snažil se jich každým smyslem dosáhnouti. Tu se mi tedy zdálo, že se musím utéci k myšlenkám (εἰς τοὺς λόγους) a na nich pozorovati pravdu věcí. Ovšem snad mé přirovnání jistým způsobem není případné; **100a** neboť nepřipouštím tak docela, že ten, kdo pozoruje jsoucna na myšlenkách, pozoruje je více na obrazech než ten, kdo je pozoruje na věcech samých. Než tedy dal jsem se tímto směrem: po každé si učiním základem (ὑποθέμενος) myšlenku, o které usoudím, že je nejpevnější, a cokoli se podle mého zdání s ní shoduje, to pokládám za pravdivé, ať jde o příčinu nebo o všechny ostatní věci, cokoli pak se o ní neshoduje, za nepravdivé. Chci ti ještě zřetelněji povědět, co myslím, neboť se domnívám, že tomu nyní nerozumíš.

Bůh ví, řekl Kebés, ne příliš.

Nuže myslím to takto – není to nic nového, nýbrž jen to, **100b** co jsem stále mluvil i jindy a také v přítomné rozmluvě bez přestání mluvím. Hodlám se tedy pokusit ti ukázat ten druh příčiny, který jsem si pracně sestrojil, a vrátím se k oněm mnoho přetřásaným myšlenkám a od nich začínám, předpokládaje (ὑποθέμενος) totiž, že jest jakési krásno samo o sobě (καλὸν αὐτὸ καθ' αὐτό) a tak i dobro (ἀγαθόν), velikost a všechno ostatní; jestliže mi ty věci připouštíš a uznáváš, že jsou, doufám, že ti z toho naleznu příčinu a dokáži, že je duše nesmrtelná.

Ale ano, řekl Kebés, věz, že ti to připouštím, **100c** a hled' co nejrychleji provéstí svůj důkaz.

Pozoruj tedy důsledky oněch věcí, zdali budeš mít o nich stejné mínění se mnou. Zdá se mi totiž, že jestliže jest něco jiného krásného mimo samo krásno, není krásné pro nic jiného než proto, že má účast v onom krásnu; a tak soudím o všech věcech. Připouštíš takovouto příčinu?

Připouštím.

Proto tedy již nechápu, řekl Sókratés, ostatních příčin, těch učených, ani jim nemohu rozumět; ale jestliže mi někdo říká, proč je něco krásné, **100d** totiž že má buď skvoucí barvu nebo krásný tvar nebo některou jinou z takových vlastností, tu si takových výkladů nevšímám – neboť při všech takových výkladech jsem jen uváděn ve zmatek – avšak držím se prostě a neučeně a snad i bláhově té myšlenky, že nic jiného to nečiní krásným nežli buď přítomnost nebo účast (εἴτε παρουσία εἴτε κοινωνία) onoho krásna, nebo ať již to krásno sem přistoupilo kudykoli a jakkoli; o této věci se totiž ještě nemohu určitě vyslovit, ale o tom ano, že všechny krásné věci jsou krásné krásnem, neboť toto se mi zdá nejbezpečnější odpovědi i mně samému i jinému; **100e** když bych se držel této myšlenky, myslím, že bych nikdy nepadl, a naopak pokládám za bezpečné odpovědět i sám sobě i komukoli jinému, že krásné věci jsou krásné krásnem. Či nezdá se tak i tobě?

Ano, zdá se.

A tedy velikostí že jsou veliké věci veliké a větší větší a malostí menší věci menší?

Ano.

Tedy ani ty bys nepřisvědčil, kdyby někdo o někom řekl, že je proti druhému větší hlavou, a ten menší že je právě tímtež menší. **101a** Proti tomu bys důrazně prohlašoval, že ty nesoudíš nic jiného, nežli že všechno, cokoli je proti druhému větší, není větší ničím jiným než velikostí, a proto, pro velikost, že je větší, a co je menší, že ničím jiným není menší než malostí, a pro to, pro malost, že je menší. Obával by ses, myslím, aby proti tobě nevystoupila nějaká námitka, kdybys řekl, že je někdo větší a menší hlavou; mohlo by se ti namítnout, předně, že podle tebe to větší je větší a to menší je menší touž věcí, potom, že ten větší je větší hlavou, malou věcí, **101b** a to že je tedy div, být veliký něčím malým; či by ses toho nebál?

A Kebés zasmáv se řekl: Arciže.

Jistě tedy, pravil Sókratés, by ses bál říci, že deset je dvěma více než osm a působením této příčiny nad ono číslo vyniká, a ne že to je množstvím a skrze množství; a dvouloketní míra že jest polovicí větší než loket a ne velikostí – to je jistě asi tatáž obava.

Ovšemže.

A jistě by ses měl na pozoru, abys neřekl, že když se k jedné přidá jedna, **101c** že příčina vzniku dvou je to přidání, nebo když se jedna rozpůlí, to rozpůlení? A hlasitě bys volal, že nevíš, že by každá jednotlivá věc vznikala nějak jinak než tím, že nabude účasti ve vlastní jsoucnosti každého jednotlivého jsoucna, v kterém právě má účast, a tak i v těchto případech že nemůžeš uvést žádnou jinou příčinu vzniku dvou nežli nabytí účasti v dvojce; té že se musí stát účastny ty věci, které mají býti dvě, a jednotky to, cokoli má být jedno, ale tohle rozpůlování a přidávání a ostatní takovéto chytrosti bys nechal být a ponechal bys takové odpovědi těm, kteří jsou tebe moudřejší. **101d** Ty sám obávaje se, jak se říká, svého vlastního stínu a své nezkušenosti, držel by ses té bezpečné opory, která je v onom předpokladu, a odpověděl bys takto. Kdyby pak někdo sahal na sám předpoklad (ὕποθεσις), nechal bys ho být a neodpověděl bys, dokud bys

neprozkoumal, zdali ti důsledky z něho vzešlé vespolek souhlasí či nesouhlasí; a když bys měl podati výklad o něm samém, podával bys jej zrovna tím způsobem, že bys položil za základ zase jiný předpoklad, který by se ti z vyšších předpokladů jevil nejlepším, až bys přišel k něčemu vyhovujícímu. **101e** Při tom by ses však nepletl jako milovníci sporných řečí, tak abys rozmlouval o počátku i o těch věcech, které z něho pocházejí, jestliže bys chtěl vskutku nalézt některé ze jsoucen. Neboť o tom u nich snad není ani řeči a nevěnují tomu žádnou péči; pro svou moudrost jsou totiž schopni všechno dohromady míchat a při tom přece dovedou být sami sebou spokojeni; ty však, ač jsi-li z milovníků moudrosti, myslím, že bys dělal tak, jak já pravím.

102a Máš zcela pravdu, řekl Simmiás a zároveň i Kebés.

Pokyny a otázky k četbě

- *Zbývající část našeho úryvku popisuje vztahy mezi idejemi, jež jeden badatel nazval „strukturním zákonem teorie idejí“.*
- *Váš úkol je jednoduchý: Identifikujte dva typy vztahů, jež vytvářejí určitou strukturu mezi idejemi. (Vodítko – v úseku 103c se přechází od vysvětlení prvního vztahu k vysvětlení druhého.)*
- *Demonstrujte oba vztahy na nějakém příkladu!*

(...)

102b Jestliže tedy o tom takto soudíš, zdali pak, kdykoli řekneš, že Simmiás je větší než Sókratés, ale menší než Faidón, tehdy neříkáš, že v Simmiově jest obojí, i velikost i malost?

Arciže.

Ale jistě uznáváš, že věta „Simmiás převyšuje Sókrata“ není tak doslova pravda. Neboť jistě Simmiás ho nepřevyšuje už od přirozenosti tím, že jest Simmiás, **102c** nýbrž velikostí, kterou právě má; a také nepřevyšuje Sókrata, protože Sókratés je Sókratés, nýbrž protože Sókratés má malost proti jeho velikosti, pravda?

Pravda.

A také není od Faidóna převyšován tím, že Faidón je Faidón, nýbrž protože má Faidón velikost proti Simmiově malosti.

Tak jest.

Takto tedy má Simmiás přívlastek i že je malý i že je velký, protože je uprostřed mezi oběma: u jednoho poddává svou malost jeho velikosti, aby nad něj vynikala, **102d** kdežto proti druhému staví svou velikost, vynikající nad jeho malost. A při tom se zasmál a řekl: Podobá se, že se začínám vyjadřovat dokonce až příliš důkladně, ale vskutku tomu asi tak je, jak pravím.

Souhlasil.

Říkám to pak proto, že chci, abys nabyl téhož mínění jako já. Mně je totiž zřejmé, nejenom že velikost sama nikdy nechce být zároveň velká i malá, nýbrž i ta velikost,

kteřá je v nás, že nikdy k sobě nepřijímá malost a nechce býti převyšována. Avšak nastává jedno z dvojího, buďto že prchá a ustupuje, **102e** když k ní přichází opak, totiž malost, nebo když ten opak přijde, že zanikne; nechce však vyčkávati a přijmouti malost a býti něčím jiným než byla. Tak na příklad, já mohu přijmout a vyčkati malost, a ještě jsem ten, kdo právě jsem, tedy já, právě ten, jsem malý; avšak ona, jsouc veliká, se neosmělí být malá. Zrovna tak i malost, která jest v nás, nikdy nechce ani se stávat ani být veliká, a tak ani nic jiného, **103a** pokud ještě jest, co bylo, nechce zároveň se stávati a býti opakem, nýbrž při styku s opakem buď odchází nebo hyne.

Docela tak se mi to zdá, řekl Kebés. A tu pravil kdosi z přítomných, uslyšev to – kdo však to byl, dobře se nepamatuji: Pro bohy, což jsme neuznávali ve své dřívější úvaze pravý opak toho, co se říká nyní? Že z menšího vzniká větší a z většího menší? A že vůbec v tom mají vznik věci opačné, ve věcech opačných? Avšak nyní se patrně tvrdí, že se to nikdy nemůže stát.

A Sókratés obrátiv hlavu a uslyšev ta slova pravil: Tvá připomínka byla chrabrá, **103b** ale neuvědomuješ si rozdíl mezi tím, co se tvrdí nyní, a tím, co se tvrdilo tehdy. Tehdy se totiž tvrdilo, že z opačné věci vzniká opačná věc, kdežto nyní, že opačná věc sama se nikdy nemůže stát opačnou sama sobě, ani ta, která je v nás, ani která je v přirozenosti. Ano, můj milý, tehdy jsme mluvili o věcech, které mají opaky a které jsme nazývali jejich názvy, kdežto nyní mluvíme o pojmech samých, které jsou ve věcech a jejichž názvy věci mají; a právě o těch pojmech tvrdíme, že by nikdy nechtěly přijmouti vznik jedny z druhých. A zároveň pohlédnuv na Kebéta řekl: **103c** Snad nezpůsobilo, Kebéte, i v tobě nějaký zmatek něco z toho, co tento zde řekl?

Teď to se mnou není takové, řekl Kebés; tím ovšem neříkám, že mi mnoho věcí nepůsobí zmatek.

Shodli jsme se tedy, pravil Sókratés, naprosto v tom, že opak nikdy nebude opakem sám sobě. Docela tak.

Ještě považ i tohle, řekl, zdali se tedy se mnou shodneš. Nazýváš něco teplým a něco studeným?

Zajisté.

Zdali pak totéž, čemu říkáš sníh a oheň?

Ví bůh, to jistě ne.

Tedy teplé je něco různého od ohně a studené něco různého od sněhu?

103d Ano.

Tedy tohle je, myslím, tvé mínění, že to, co je sníh, přijme-li do sebe teplo, jak jsme pravili dříve, již nikdy nebude to, co bylo, totiž sníh a teplo, nýbrž že po příchodu tepla buď mu ustoupí nebo zanikne.

Ovšemže.

A tak také i oheň, přijde-li k němu studeno, že buď ustoupí nebo zanikne, že se však nikdy neosmělí po přijetí studenosti být ještě to, co byl, oheň a studeno.

103e Máš pravdu.

Je to tedy, pravil Sókratés, u některých z takových věcí tak, že se netoliko pojmový druh sám domáhá svého jména na všechny časy, nýbrž i něco jiného, co sice není onen pojmový druh, ale má, pokud jest, stále jeho způsobu. Snad bude ještě jasnější, co myslím, na tomto příkladě. Liché musí patrně stále dostávat toto jméno, které nyní vyslovujeme, či ne?

Ovšemže.

Zdali pak jen ono samo jediné ze všeho, co jest – na to se totiž táží – či také něco jiného, co sice není totožné s lichým, **104a** přece však se musí spolu se svým vlastním jménem stále nazývat i takto, lichým, protože má takovou přirozenou povahu, že se nikdy od lichého neodlučuje? Myslím pak, že to je něco, jako je s trojkou i s mnoha jinými pojmy. Pozoruj to u trojky. Nezdá se ti snad, že má být stále nazývána i svým vlastním jménem i jménem lichého, ačkoli liché není totéž co trojka? Ale přece takovou má přirozenou povahu i trojka i pětka i celá polovice všech čísel, že sice nejsou totéž, co liché, ale každé z nich je stále liché; **104b** a zase číslo dvě a čtyři a celá druhá řada čísel, ačkoli nejsou totožná se sudými, přece každé z nich je stále sudé. Připouštíš to či ne?

Jak by ne?

Dívej se tedy, co chci ukázat. Jde o tohle: vychází najevo, že netoliko ony opaky se vespolek nepřijímají, nýbrž i všechny ty věci, které sice samy nejsou mezi sebou opačné, ale opaky mají stále v sobě, i ty, jak se podobá, nepřijímají onoho pojmového druhu, který je opačný tomu, který jest v nich, nýbrž při jeho příchodu buď zanikají nebo ustupují. **104c** Či neřekneme o čísle tři, že dříve buď zanikne nebo se s ním stane cokoli jiného, nežli by vydrželo, aby jsouc číslem tři stalo se sudým?

Ovšem že ano, řekl Kebés.

A přece není dvojka opakem trojky.

Jistě ne.

Nejsou to tedy jen opačné pojmy, které nesnášejí příchod jeden druhého, nýbrž také některé jiné věci nesnášejí příchod opaků.

Máš zcela pravdu.

Chceš tedy, abychom určili, budeme-li s to, které to jsou?

Ovšemže.

104d Zdali pak by to byly, Kebéte, ty, které přinucují to, cokoli zaujmou, aby podržovalo nejenom svou vlastní ideu, nýbrž vždycky také ještě ideu něčeho, co je něčemu opakem?

Jak to myslíš?

Jak jsme právě mluvili. Víš přece, že cokoli zaujme idea čísla tři, musí být netoliko tři, nýbrž i liché.

Ovšemže.

K něčemu takovému tedy, tvrdíme, nikdy by nepřistoupila idea opačná oné způsobě, která by to vytvářela.

Jistě ne.

A vytvářela to lichost?

Ano.

A té je opakem způsobu sudého?

Ano.

Tedy k číslu tři nikdy nepřijde idea sudého.

104e To ne.

A tak je číslo tři neúčastno sudého.

Neúčastno.

Trojka je tedy nesudá.

Ano.

Co se tedy týče mých slov, že musíme určit, které pojmy, ač nejsou něčemu opačné, přece to nepřijímají – jako na příklad nyní trojka, ač není opakem sudého, nicméně ho nepřijímá, neboť stále s sebou přináší jeho opak, a tak i dvojka proti lichému a oheň proti studenému a přemnoho jiných věcí – nuže viz tedy, zdali to určuješ takto: **105a** není to jenom opak, který nepřijímá opaku, nýbrž i ta věc, která přináší něco opačného proti tomu, k čemu sama jde, ta sama přinášející věc, nikdy by nepřijala opak pojmu přinášeného. A opakuj si znova v mysli, neboť není špatné slyšet jednu věc mnohokrát. Číslo pět nepřijme ideje sudosti, ani číslo deset, jeho dvojnásobek, ideje lichosti. Ovšem dvojnásobek je také sám opakem něčeho jiného, ale přece nepřijme ideje lichosti; a jistě ani pojem půldruhého **105b** ani ostatní takové zlomky, obsahující polovinu, nepřijmou ideje celku, a podobně zase třetina a všechny takové zlomky. Snad totiž sleduješ a máš o tom stejné mínění.

Zcela rozhodně mám stejné mínění a sleduji.

d. Kontrolní otázky a úkoly k pasáži z *Faidóna*

- Jaký význam mají ideje v této pasáži dialogu?
- Popište vysvětlení příčin věcí pomocí idejí!
- Jaké vztahy existují mezi samotnými idejemi?

(2) Platón: *Parmenidés* 127b-135d

(Platón. *Parmenidés*. Přel. František Novotný. Praha: Oikoymenh, 1996.)

a. Úvod k pasáži z *Parmenida*

Parmenidés je – pokud jde o ideje – nejdůležitějším Platónovým textem, protože se celý od začátku až do konce věnuje této problematice. Sestává ze dvou podstatně odlišných částí. V první rozmlouvá především starý Parmenidés s mladým Sókratem a odhaluje nesnáze spojené s předpokladem existence idejí. Druhá část obsahuje ukázkou dialektické práce s pojmy, jež je velmi specifická a čtenáře při prvním seznámení většinou

hodně překvapí. Její specifická a nejednoznačnost přivedla antické i moderní autory k mnoha různým interpretacím, ale tato otázka jde daleko nad rámec našeho zájmu.

b. Úkol k pasáži z *Parmenida*

My se zaměříme na čtenářsky přívětivější první část dialogu, kde se podobně jako ve *Faidónovi* ideje z nějakého důvodu zavádějí, ale následně jsou podrobeny zásadní kritice. Důvod zavedení, jednotlivé kritické argumenty a jejich celkové zhodnocení – to jsou motivy, které nás na tomto textu zajímají. K nim míří i následující návodné otázky:

1. Proč jsou zavedeny ideje?
2. Ideje jakých věcí jsou výslovně jmenovány?
3. Jaké nesnáze podle Parmenida vyplývají ze zavedení idejí?
4. Najděte v textu slavný problém „třetího člověka“ a reprodukujte tento argument!
5. Jaký je závěr Parmenidovy kritiky – ideje ano nebo ne?

c. Pasáž z *Parmenida*

Pokyny a otázky k četbě

- Úvodní popisná pasáž pro nás nebude tak důležitá, pouze se pokuste určit přibližné možné datum, kdy mělo toto setkání (jež je ovšem velmi pravděpodobně fiktivní) proběhnout. Určení data (stačí na desetiletí) nás uvaruje záměny u postavy, jejíž jméno je Aristotelés.
- Poté však hned přecházíme k filosoficky relevantní pasáži – jakým způsobem argumentoval Zénón proti mnohosti? Určete typ důkazu!

127b Parmenidés byl už hezky stár, silně šedivý, ale krásného a ušlechtilého vzezření, tak asi kolem pětadesáti let; Zénónovi bylo tehdy ke čtyřiceti, byl štíhlý a sličný a říkalo se o něm, že to bývala Parmenidova láska. **127c** Ubytovali se prý u Pythodóra v Kerameiku za hradbami; tam pak přišel i Sókratés a s ním mnoho jiných, toužíce poslechnouti si předcítání Zénónových spisů – tehdy totiž poprvé byly od nich přineseny. Sókratés byl tehdy ještě velmi mlád. Předcítal jim tedy Zénón sám, Parmenidés nebyl právě doma; a zbývalo už jen velmi málo do konce čtení, **127d** když vstoupil dovnitř sám Pythodóros, jak vypravoval, a s ním Parmenidés a Aristotelés, který pak byl jeden z oligarchické třicítky, a zaslechli už jen něco málo z toho spisu; ale on sám že slyšel Zénóna již dříve.

Tu prý Sókratés vyslechnuv čtení dal znova přečísti první hypotézu prvního pojednání, a když byla přečtena, řekl: **127e** Jakkak to, Zénóne, myslíš? Jestliže je jsoucnen mnoho (εἰ πολλὰ ἐστὶ τὰ ὄντα), pak že musí býti i podobná i nepodobná, to však že je nemožné; neboť že není možno, ani aby věci nepodobné byly podobné, ani podobné nepodobné – tak to myslíš, že ano?

Ano, tak, řekl prý Zénón.

Nuže, jestliže je nemožné, aby nepodobné věci byly podobné a podobné nepodobné, že je tedy jistě nemožné také to, aby jich bylo mnoho; neboť kdyby jich bylo mnoho, děly by se s nimi ty nemožnosti. Zdalipak je tohle cíl tvých výkladů, totiž nic jiného než tvrditi proti všemu obyčejnému mluvení, že není to, čemu se říká „mnoho“? A patrně se domníváš, že právě tuto věc ti dokazuje každé jednotlivé z tvých pojednání, takže si myslíš, **128a** že kolik pojednání jsi napsal, tolik podáváš důkazů, že není mnohosti. Tak to myslíš či já tomu správně nerozumím?

Nikoli, pravil Zénón, nýbrž dobře jsi pochopil cíl toho celého spisu.

Poznávám, Parmenide, řekl Sókratés, že tuhle Zénón chce býti sblížen nejen s tvým ostatním přátelstvím, nýbrž také se spisem. Napsal totiž jistým způsobem totéž co ty, ale na druhé straně se pokouší nám namluviti, jako by říkal něco jiného. Ty totiž ve své básni tvrdíš, že vše jest jedno (ἐν εἶναι τὸ πᾶν), **128b** a krásné i dobře pro to uvádíš důkazy; avšak Zénón zase tvrdí, že není mnohost, a také on uvádí velmi mnoho velmi vážných důkazů. Nuže, když jeden tvrdíte, že jest jedno (ἐν), a druhý popíráte mnohost, a když mluvíte jeden i druhý tak, aby se zdálo, že jste neřekli docela nic téhož, ačkoli mluvíte téměř totéž, je viděti, že tyhle vaše řeči přesahují rozum nás ostatních.

Ano, Sókrate, řekl Zénón. Ty jsi tedy úplně nepoznal pravou podstatu mého spisu. **128c** Jako lakónští psi jistě dobře pronásleduješ a stopuješ obsah těch řečí; ale za prvé ti je neznámo to, že můj spis naprosto není tak domýšlivý, že by sice byl napsán s tím úmyslem, jak ty pravíš, ale před lidmi to skrýval a dělal svůj obsah tuze důležitým. Ale co jsi ty řekl, je jen nahodilá okolnost, kdežto pravou podstatou je ten spis jakási pomoc myšlenice Parmenidově proti těm, kteří se pokoušejí na ni dělat vtipy a tvrdí, že jestliže jest jedno, vychází z toho mnoho směšných důsledků pro tu myšlenku, a to jí odporujících. **128d** Obrací se tedy tento spis proti těm, kteří tvrdí, že je mnohost, a oplácí jim stejnou měrou a ještě větší, chtěje ukázati, že ještě směšnější by to bylo s jejich předpokladem mnohosti nežli s předpokladem jednoho, kdyby se to náležitě promyslelo. Nuže z této bojovné nálady jsem jej napsal, já mladý člověk, a když byl napsán, někdo mi jeho opis ukradl, takže jsem neměl ani příležitost si rozvážiti, mám-li jej uveřejniti či ne. **128e** Po této stránce se tedy klameš, Sókrate, když myslíš, že byl napsán ne od mladého člověka z bojovné nálady, nýbrž od staršího ze ctižádosti; jinak, jak jsem řekl, jsi jej nevystihl špatně.

Pokyny a otázky k četbě

- *V reakci na Zénónův argument a ve snaze obhájit mnohost smyslových věcí zavádí Sókratés ideje. Kterou část Zénónova argumentu napadá a čím obhajuje mnohost?*
- *Jakou roli v tom hrají ideje?*

Nuže přijímám ten výklad, řekl Sókratés, a věřím, že tomu je tak, jak pravíš. Ale řekni mi toto: Neuznáváš, **129a** že jest sama o sobě jakási idea (αὐτὸ καθ' αὐτὸ εἶδος)

podobnosti, a proti takové zase něco jiného opačného, totiž nepodobnost? A že v této dvojici máme podíl i já i ty i všechno ostatní, čemu říkáme mnohé? A že ty věci, které mají podíl v podobnosti, stávají se tím a potud, pokud v ní mají podíl, podobnými, ty však, které mají podíl v nepodobnosti, nepodobnými, a ty, které mají podíl v jednom i v druhém, že se stávají obojakými? Jestliže pak třeba všechny věci mají podíl v obou ideách vespolek opačných a jsou tím podílem (μετέχειν) v obém samy sobě zároveň podobné i nepodobné, co je tu divného? **129b** Neboť kdyby někdo dokazoval o podobnosti samé, že se stává nepodobností nebo nepodobnost podobností, to by byl, myslím, div; pakli však ukazuje, že ty věci, které mají podíl v tom obojím, mají obojí ráz, nezdá se mi to, Zénóne, ničím zvláštním, ani jestliže dokazuje, že všechny věci jsou jedno tím, že mají podíl v jednosti, a naopak že právě tytéž věci jsou mnohé tím, že mají podíl v mnohosti. Ale jestliže dokáže, že jedno samo o sobě (ἑν αὐτό) je zároveň také mnohost a naopak že mnohost jest jedno, tomu se už podivím. **129c** A stejně tak je tomu i se všemi ostatními věcmi: kdyby objevoval, že rody a druhy (τὰ γένη τε καὶ εἶδη) samy o sobě přicházejí mezi sebou do těchto opačných stavů, to by bylo hodno podivu; pakli však o mně někdo dokáže, že jsem jedno a mnohost, co je na tom divného? Bude-li totiž chtít, aby se objevila mnohost, řekne, že něco jiného je má pravá strana, něco jiného levá, a něco jiného přední strana, něco jiného zadní, a zrovna tak i to, co je nahoře a dole – mám totiž, myslím, podíl v mnohosti –, kdykoli však bude dokazovat, že jsem jedno, **129d** řekne, že z nás sedmi jsem já jeden člověk a mám podíl také v jednosti; takže objevuje, že je pravda jedno i druhé. Jestliže se tedy někdo bude pokoušet o takových předmětech objevovati, že tatáž věc je mnohé i jedno, o kamení a dříví a takových věcech, řekneme, že dokazuje o jisté věci, že ta je mnohost i jednost, ne že jednost je mnohost ani mnohost jednost, a že netvrdí nic podivného, nýbrž věci, s kterými bychom všichni souhlasili. Pakli by však někdo u věcí, které jsem právě teď jmenoval, nejprve rozbořem rozlišovat ideje samy o sobě, jako například podobnost a nepodobnost, mnohost a jednost, klid a pohyb a všechno takové, **129e** a potom dokazoval, že se tyto ideje mezi sebou mohou směšovat i rozlučovat, tu bych byl, Zénóne, neobyčejně překvapen. Tyto věci jsou tedy podle mého mínění u tebe zpracovány velmi zmužile; ale mnohem více, jak pravím, bych byl překvapen tím, kdyby někdo dovedl dokázati, **130a** že právě takovými spory jsou mnohonásobně propleteny ideje samy o sobě, a jak jste to probrali při věcech viditelných, tak že tomu je i při těch, které jsou chápány rozumem.

Pokyny a otázky k četbě

- Slova se ujímá Parmenidés a poukáže na několik velkých nesnází, jež zdá se vyplývají ze zavedení idejí.
- Nejprve zjišťuje, jaké druhy či skupiny idejí Sókratés rozeznává. Jsou celkem čtyři – identifikujte je a najděte Sókratovu, ale také Platónovu odpověď na Parmenidovy otázky! (Asi tušíte, že se to bude v něčem lišit.)

Za této řeči Sókratovy Pythodóros, jak pravil, sám myslel, že se Parmenidés a Zénón při každé větě pohorší, ale ti ho velmi pozorně poslouchali, často se na sebe dívali a usmívali se, projevující radostné překvapení nad Sókratem. V tom smyslu řekl Parmenidés, **130b** když Sókratés domluvil: Sókrate, jak jsi hoden obdivu pro ten svůj rozběh k dialektice (ἐπὶ τοὺς λόγους)! A řekni mi, to jsi ty sám učinil toto rozlišení, o kterém mluvíš, že zvlášť kladeš to, čemu říkáš ideje samy o sobě (εἶδη αὐτά), a zvlášť zase věci, které v nich mají účast? A myslíš, že je něco podobnost sama o sobě, různá od podobnosti, kterou my máme, a tak také i jednost i mnohost a všechno to, o čem jsi právě nyní slyšel od Zénóna?

Ano, odpověděl Sókratés.

Zdalipak i takové věci, řekl Parmenidés, jako že je nějaká samostatná idea spravedlnosti a krásna a dobra (δικαίου τι εἶδος αὐτὸ καθ' αὐτὸ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ) a všech takových pojmů?

Ano.

130c A což idea člověka, různá od nás i ode všech, jako jsme my, jakási samostatná idea člověka nebo ohně nebo i vody (αὐτὸ εἶδος ἀνθρώπου ἢ πυρὸς ἢ καὶ ὕδατος)?

O těch věcech jsem byl, Parmenide, již mnohokrát na rozpacích, zdali je o nich soudili zrovna tak jako o oněch, či jinak.

Snad jsi na rozpacích i o těchto věcech, Sókrate, které by se snad zdály i směšnými, jako je vlas a bláto a špína nebo něco jiného zcela bezcenného a malicherného, zdali je třeba souditi, **130d** že i ke každé z těchto náleží idea, jež je mimo ně a něco jiného nežli ty věci, kterých se dotýkáme, či ne.

Nikoli, řekl Sókratés, nýbrž o těchto věcech, které vidíme, soudím, že ty také jsou; ale uznávati nějakou jejich ideu bylo by snad příliš divné. Věřu již kdysi mě napadla pochybnost, zdali tomu není se všemi věcmi stejně; potom kdykoli se postavím na to stanovisko, prchám pryč z obavy, abych snad nespádl do nějaké prohlubně tlachání a tam nezahynul; vracím se tedy tam, k věcem, o kterých jsme právě mluvili, že mají ideje, a těmi se usilovně zabývám.

130e Jsi totiž ještě mlád, Sókrate, řekl Parmenidés, a dosud tě neuchvátila filosofie, jako tě ještě podle mého mínění uchvátí, až nebudeš nic z toho pokládat za bezcenné; nyní se však ještě ohlížíš na mínění lidí pro svůj mladý věk.

Pokyny a otázky k četbě

- *Následující pasáž se kriticky zaměřuje na vztah idejí a jednotlivin. Přitom chce Platón zřejmě ukázat, jakým způsobem nelze ideje pojímat. Otázka tedy zní: V čem jsou zde ideje chápány nesprávně?*
- *Na konci této pasáže (od 132a) se nalézají dvě verze slavného aristotelského argumentu známého pod názvem „třetí člověk“. V prvním z nich Platón nepíše o člověku, nýbrž o velikosti. Nejprve parafrázuje a rekonstruuje argument.*

- *Co asi Platón naznačuje volbou právě velikosti jakožto příkladu? Nápověda: Dohleďte si v materiálech ke kurzu Platónova teorie idejí na webu antiky výklad o termínu „autopredikace“.*
- *Ani ve druhém argumentu se neobjevuje „člověk“, nýbrž se hovoří o podobnosti. V čem se tento druhý argument liší od prvního?*

Nuže řekni mi toto. Tobě se tedy zdá, jak pravíš, že jsou jakési ideje a že tyto jiné věci, majíce v nich účast, dostávají jejich jména, **131a** jako se například věci, které nabyly účasti v podobnosti, stávají podobnými, věci mající účast ve velikosti velikými, v kráse a spravedlnosti spravedlivými a krásnými; ano?

Ovšem, řekl Sókratés.

Nuže tedy, každá věc mající účast má účast jistě buď v celé ideji nebo v její části; či mohl by se vyskytnouti ještě jiný způsob účasti kromě těchto?

A jak by mohl?

Zdalipak tedy se ti zdá, že je v každé z mnohých věcí celá idea a přitom je jedna, či jak?

Co také, Parmenide, brání, aby tam nebyla? řekl Sókratés.

131b Tedy bude jedna a táž, a přece bude zároveň celá obsažena v mnohých věcech, od sebe vespolek odloučených, a takto by byla odloučena sama od sebe.

To by nebyla, kdyby to s ní bylo jako s denním světlem, jež jest jedno a totéž na mnoha místech zároveň, a přesto není samo od sebe odloučeno – kdyby takto i každá z idejí byla jedna a táž zároveň ve všech věcech.

Hezky děláš, Sókrate, jednu a touž věc přítomnou zároveň na mnoha místech; je to jako kdybys přikryl plachtou mnoho lidí a řekl, že jedna věc je celá na mnohých; či nemyslíš, že říkáš něco takového?

131c Snad, odpověděl.

Nuže tedy zdalipak by byla ta plachta na každém celá či na každém jiná její část?

Část.

Jsou tedy, Sókrate, samy ideje dělitelné a věci v nich účastné jsou patrně účastny jen části, a už není v každé věci celá idea, nýbrž část každé z nich.

Tak se ukazuje.

Nuže tedy budeš chtít tvrditi, Sókrate, že se nám ta jedna idea vpravdě dělí na části a ještě zůstane jedním celkem?

Nikoli.

131d Tedy hled: jestliže rozdělíš na části samu ideu velikosti a bude-li každá z mnoha velikých věcí veliká menší částí velikosti než jest sama velikost, zdalipak se to nebude zdát nesmyslné?

Ovšemže.

A co když jednotlivá věc dostane nějakou malou část rovnosti, bude možno, aby ta věc byla působením toho, co je menší než sama rovnost, něčemu rovna?

Nemožno.

Než dejme tomu, že někdo z nás bude mít část malosti; proti této samé bude malost větší, protože to je její část, a tak tedy sama malost bude větší; **131e** ale k čemukoli by byla ta odňatá část přidána, to bude menší a ne větší než dříve.

Toto, pravil, by se nemohlo stát.

Jakým tedy způsobem, Sókrate, budou ti mít ty jiné věci účast v ideách, když jich nemohou být účastny ani po částech ani v celku?

Při Diovi, řekl, nezdá se mi snadným tuto věc nějak určit.

A jak se díváš na toto?

Nač?

132a Myslím, že pokládáš každou ideu za jednu vycházející od této myšlenky: když se ti ukáže množství jistých věcí velikými, zdá se ti, když se na ně souborně podíváš, že tu jest jakýsi jeden a týž vid, a proto se domníváš, že velikost je jedna idea.

Máš pravdu.

Ale co když se tímž způsobem souborně podíváš svou duší na samu ideu velikosti a na ty jiné veliké věci, zdalipak se neobjeví zase jakási jedna velikost, jejímž působením se všechno to jeví velikým?

Podobá se.

Tedy se objeví zase jiná idea velikosti, vzniklá vedle velikosti samé a věcí, které jí jsou účastny; **132b** a v těchto všech zase jiná, kterou bude toto všechno veliké; a tak už ti nebude každá z idejí jedna, nýbrž bude jich nekonečné množství.

(...)

Věřu ani toto nemá smyslu, nýbrž, Parmenide, nejspíše se to má podle mého zdání takto. **132d** Tyto ideje stojí ve světě jako vzory, ty jiné věci pak se jim podobají a jsou jejich napodobeninami a ta účast těch jiných věcí v ideách není žádná jiná nežli to, že jsou jim připodobněny.

Jestliže se tedy něco podobá ideji, je snad možno, aby ona idea nebyla podobna svému obrazu, pokud jí byl učiněn podobným? Či jest nějaký způsob, aby podobné nebylo podobno podobnému?

Není.

132e Zdalipak není zcela nutné, aby podobné s podobným mělo jedno a totéž společné?

To je nutné.

Tedy to, co mají podobné věci společného, aby byly podobné, zdalipak to nebude sama idea?

Ovšem že ano.

Není tedy možné, aby něco bylo podobno ideji ani idea něčemu jinému; jinak se vedle ideje objeví vždy jiná idea, a jestliže ta bude něčemu podobna, zase jiná, **133a** a nikdy nepřestanou vznikat stále nové ideje, bude-li idea podobna tomu, co v ní má účast.

Máš zcela pravdu.

Není tedy příčinou toho, že ty jiné věci mají účast v ideách, podobnost, nýbrž je třeba hledati něco jiného, co je příčinou té účasti.

Podobá se.

Vidíš tedy, Sókrate, jaká vzniká nesnáz, bude-li někdo určovat ideje jako jsoucná sama o sobě?

Ba věru.

Pokyny a otázky k četbě

- *Poslední typ nesnází představuje χωρισμός, odloučení idejí od jednotlivin. Jaká je podstata tohoto problému?*
- *Jaký důsledek by to mělo pro teorii idejí, kdyby se nepodařilo problém uspokojivě vyřešit?*

Nuže dobře věz, pravil, že se ještě nedotýkáš, **133b** abych tak řekl, právě nesnáze, která vzniká, jestliže budeš určovat pro každé ze jsoucných vždy jakousi jednu zvláštní ideu.

Jak to? otázal se.

Lze tu uvést i mnoho jiných věcí, ale nejdůležitější je tato. Kdyby někdo tvrdil, že ani nelze připustit, že by ideje byly poznávány, když jsou takové, jaké podle naší řeči musí býti, člověku takto mluvícímu by nikdo nemohl dokázat, že nemá pravdu, nebyl-li by to odpůrce velmi zkušený a nadaný a nebyl-li by onen člověk ochoten následovati důkazů vedených velmi složitě a zdaleka odvozovaných, zatímco člověka, který by nutil ideje, aby byly nepoznatelné, **133c** by nebylo možno přesvědčit.

Jak to, Parmenide? tázal se Sókratés.

Protože, Sókrate, myslím, že bys i ty i jiný, kdokoli tvrdí, že jest jakási jsoucnost každé věci sama o sobě, uznal nejprve, že žádná z nich není v nás.

Jak by také potom ještě byla sama o sobě? řekl Sókratés.

Dobře máš, odpověděl. Jistě tedy i všechny ty ideje, které svým vzájemným poměrem jsou to, co jsou, mají svou jsoucnost samy ve svém vzájemném poměru, a ne v poměru k tomu, co je u nás, ať si to kdo pokládá za napodobeniny nebo za cokoli jiného, v čem my máme podíl a podle čeho dostáváme jednotlivá jména; **133d** naopak tyto vztahy, které jsou u nás a jsou soujmenné s oněmi, zase mají poměr k sobě vespolek a ne k ideám, a všechny vztahy, které se takto jmenují, náleží k sobě samým a ne k oněm.

Jak to myslíš? řekl Sókratés.

Například, řekl Parmenidés, jestliže někdo z nás je něčím pánem nebo otrokem, není přece otrokem pána jako ideje, **133e** ani pán není pánem otroka jako ideje, nýbrž jako člověk je tímto obojím v poměru k člověku; avšak panství jako idea je tím, co jest, v poměru k otroctví jako ideji a zrovna tak otroctví jako idea je otroctvím v poměru k panství jako ideji, kdežto vztahy, které jsou u nás, nemají významu pro ony, ani ony pro nás, nýbrž, jak pravím, i ony vztahy náleží samy k sobě vespolek a k sobě mají

poměr, i vztahy, které jsou u nás, mají zrovna tak poměr k sobě samým. Či nerozumíš, co myslím?

134a Zcela rozumím, odpověděl Sókratés.

Jistě tedy i vědění vůbec jako idea se vztahuje k pravdě jako ideji?

Ovšemže.

A zase každé jednotlivé vědění jako idea se asi vztahuje k jednotlivému jsoucnu jako ideji; či ne?

Ano.

A není-li pravda, že vědění u nás se vztahuje k pravdě u nás, a zase jednotlivé vědění u nás má předmětem jednotlivou věc z těch, které jsou u nás?

134b To je nutné.

Avšak idejí samých, jak souhlasíš, ani nemáme, ani není možné, aby byly u nás.

To jistě ne.

Jednotlivé rody jako ideje jsou zajisté poznávány od vědění jako ideje?

Ano.

Které my nemáme.

Jistě ne.

Tedy žádná z idejí není poznávána od nás, protože nemáme podílu ve vědění jako ideji.

Podobá se, že ne.

134c Nepoznatelné jest nám tedy i krásno jako idea i dobro i všechno, co uznáváme jakožto samy ideje.

Skoro se tak zdá.

Ale viz tuto věc ještě hroznější.

Kterou?

Řekl bys asi, že jestliže jest nějaký rod vědění jako idea, je mnohem přesnější nežli vědění u nás a tak i krása a všechno ostatní.

Ano.

Jistě tedy, má-li co jiného podíl ve vědění jako ideji, řekl bys, že nikdo nemá ve větší míře nejpresnější vědění nežli bůh?

To je nutné.

134d Zdalipak tedy zase bůh bude s to, aby poznával věci u nás, když má vědění jako ideu?

Proč by ne?

Protože, řekl Parmenidés, jak jsme společně uznali, Sókrate, ani ony ideje nemají ten význam, který mají, pro věci u nás, ani věci u nás pro ně, nýbrž obojí samy pro sebe.

Ano, uznali jsme.

Tedy zajisté jestliže jest u boha toto nejpresnější panství a toto nejpresnější vědění, **134e** ani by panství oněch nikdy neopanovalo nás, ani jejich vědění by nepoznalo nás ani co jiného z toho, co je u nás, nýbrž podobně jako my nevládneme nad oněmi vládou,

která jest u nás, ani nepoznáváme nic božského naším věděním, tak zase obdobně oni jakožto bohové ani nejsou našimi pány, ani nepoznávají lidských věcí.

Ale to snad je příliš podivná myšlenka, jestliže někdo zbaví boha vědění.

Pokyny a otázky k četbě

- *Zavedení idejí bylo podrobena zdrcující kritice (mladý Sókratés nedokázal odvrátit ani jednu Parmenidovu námitku). Jak je celá kritika uzavřena? Tedy – co s teorií idejí, když je s ní spojeno tolik nesnází?*
- *Jak Parmenidés odůvodňuje svou odpověď na předchozí otázku?*

Věřu tyto nesnáze, Sókrate, řekl Parmenidés, **135a** a mimo ně ještě velmi mnoho jiných nutně mají ideje, jestliže náleží tyto ideje k jsoucnům a jestliže někdo ustanoví každou ideu jako něco samostatného; proto je posluchač v nesnázích a namítá, že ani takových idejí není, a i kdyby nakrásně byly, že jsou zcela nutně lidské přirozenosti nepoznatelné; a když takto mluví, zdá se, že mluví věci závažné, a jak jsme právě řekli, je neobyčejně nesnadné ho přemluvit. Byl by to muž velmi nadaný, který by dovedl pochopit, že jest jistý rod každé věci jako idea a jsoucnost sama o sobě, **135b** a ještě podivuhodnější, který by to našel, všechno to náležitě posoudil a dovedl to jinému vyložit.

Souhlasím s tebou, Parmenide, řekl Sókratés, neboť mi mluvíš zcela po mém rozumu.

Avšak, řekl Parmenidés, dejme tomu, Sókrate, že zase někdo nepřipustí, že jsou ideje jsouceny, hledě na všechny nesnáze právě ukázané a na jiné takové, a nestanoví zvláštní ideu každé jednotlivé věci: tu ani nebude mít, kam by obrátil své myšlení, když nepřipustí, aby byla idea každého ze jsouceny stále táž, a takto docela zničí působnost dialektiky (τοῦ διαλέγεσθαι δυνάμεις). **135c** Něco takového jsi jistě, jak se mi zdá, sám pocítil ještě lépe.

Máš pravdu.

Co tedy uděláš s filosofií? Kam se obrátíš, když jsou tyto věci nerozřešeny?

To, myslím, prozatím ještě dobře nevidím.

Ano, příliš brzy, bez předcházejícího výcviku se pokoušíš, Sókrate, stanovit jakési krásno a spravedlivo a dobro a každou jednotlivou z idejí. **135d** To jsem totiž upozoroval již dříve, když jsem tě poslouchal, jak jsi zde rozmlouval tuhle s Aristotelem. Jistě je to krásný a božský, dobře to věz, rozběh, kterým se ženeš k dialektickému zkoumání (ἐπὶ τοὺς λόγους); ale napni své síly a vycvič se ještě více tím, co se zdá neužitečným a čemu lidé říkají prázdné mluvení, dokud jsi ještě mlád; jinak ti pravda unikne.

Jaký pak jest, Parmenide, způsob toho cvičení?

d. Kontrolní otázky a úkoly k pasáži z Parmenida

- Z jakého důvodu jsou ideje zavedeny v tomto textu a jaké funkce mají plnit?
- Jaké typy námitky proti idejím jsou v textu vzneseny?
- V jaký závěr tato zdrcující kritika vyústila?

(3) Aristotelés: *Metafyzika* A 6, 9

(Přel. Antonín Kříž. 3. vyd., v nakl. Petr Rezek 2. Praha: Rezek, 2008.)

a. Úvod k pasáži z *Metafyziky*

Aristotelés byl největším a nejvýznamnějším kritikem Platóna vůbec a jeho idejí zvláště. Ale to na druhou stranu znamená, že se v problematice důkladně vyznal a ve své kritice nám zanechal důležité a nezávislé svědectví. Z *Metafyziky* se dozvídáme mnohé informace, jež v Platónových dialogích samotných nenajdeme, a tedy díky Aristotelovi jsou naše znalosti o idejích úplnější.

b. Úkol k pasáži z *Metafyziky*

Je to právě Aristotelés, kdo systematicky a obsáhle poukazuje na slabé stránky teorie idejí, což je samozřejmě filosoficky velmi užitečné. Při četbě několika stránek z *Metafyziky* si proto položte mj. následující otázky:

1. Co nového se o idejích dozvídáme nad líčení ve *Faidónovi* a v *Parmenidovi*?
2. Jaké jsou hlavní Aristotelovy námitky vůči idejím?
3. Zkuste si detailně promyslet aspoň některé z Aristotelových argumentů!

c. Pasáž z *Metafyziky*

A 6. Platónovo učení o idejích a číslech. Kritika

Pokyny a otázky k četbě

- Všimněte si, s kým Aristotelés Platónovu koncepci idejí srovnává.
- Jaké jsou podle něj mezi srovnávanými koncepcemi shody a jaké rozdíly?
- Jak podle Aristotela dospěl Platón k přesvědčení, že existují ideje? Srovnajte s Platónovým vlastním popisem téhož ve *Faidónovi*.

Filozofická učení, o nichž jsme pojednali, vystřídal soustava Platónova, **987a 30** která se k nim jednak namnoze připojovala, jednak, srovnáme-li ji s filozofií italských myslitelů, má mnoho osobitého. Platón se totiž již v mládí seznámil s Kratylem a s Hérakleitovým míněním, že všechny jevy smyslové zkušeností (τὰ αἰσθητά) jsou v stálém toku a že o nich není vědění, i podržel takové mínění též v **987b** pozdějších letech. Když pak Sókratés, pomíjeje otázky týkající se celé přírody, pojednával o otázkách mravního života a hledal tu to, co je obecné (τὸ καθόλου), a první svoje přemýšlení zaměřil k pojmovému vymezování, souhlasil s ním a na základě takového názoru měl za to, že při vymezování pojmů běží o něco jiného **5** než o předměty smyslového vnímání; soudil totiž, že je nemožné obecně platné určení některého předmětu smyslového světa, poněvadž se stále mění. A tak onen druh jsoucna nazval idejemi a mínil, že věci smyslové oblasti jsou mimo ně a že všechny mají jméno od nich. Neboť mnohost věcí soujmenných s idejemi má prý jsoucnost tím, že má v nich účast. Slovem „účast“

(μέθεξις) však **10** změnil jenom jméno; neboť pythagorovci říkají, že věci jsou napodobením čísel, a Platón tvrdí, že účastí; ale to je jenom jiné jméno. Avšak co je to účast v idejích anebo napodobení, přenechali zkoumat jiným.

(...)

Pokyny a otázky k četbě

- *Aristotelés podává zprávu o ještě primárnějších principech, než jsou ideje. O jaké principy, jež mají být prvky či počátky idejí, se jedná?*
- *Jak Aristotelés vysvětluje Platónovu cestu k idejím v této části?*
- *Jak Aristotelés hodnotí Platónovy principy z hlediska vlastního pojetí čtyř příčin?*

Ježto se pak domníval, že ideje jsou příčinami (αἰτία τὰ εἶδη) jiných věcí, mínil, že jejich prvky (στοιχεῖα) jsou prvky **20** všeho, co jest. Tak prý počátky jsou velikost a malost jako látka, jako podstata však prý je jedno (τὸ ἓν); neboť z oněch podle účasti v jednu prý se stávají z idejí čísla. Učením, že jedno je samostatnou podstatou a že se o žádném jiném jsoucnu jedno nedá vypovídat, mluvil podobně jako pythagorovci a s nimi rovněž učil, že čísla jsou pro všechny jiné věci **25** příčinou jejich podstaty. Ale jeho osobitým učením jest, že neomezené nepojal jako jednost, nýbrž jako dvojici a skládal ji z velikého a malého; rozdíl je ještě v tom, že čísla klade mimo smyslovou oblast, oni však tvrdí, že čísla jsou věci samy a že matematickým předmětům nevykazují místo uprostřed mezi nimi a ideovými čísly.

To, že jedno a **30** čísla kladl mimo věci, nikoli jako pythagorovci, a že dospěl k idejím (τὰ εἶδη), bylo výsledkem pojmového uvažování – neboť dřívější filozofové se ještě nezabývali dialektikou (διαλεκτική) –, že však pojal dvojici jako jinou podstatu <vůči jednu>, vyplývalo odtud, že se z ní čísla, vyjímajíc čísla prvotní <tj. ideální>, dají snadno vytvořit jako **988a** z nějakého druhu tvárné látky. A přece je tomu právě naopak, i není ono pojetí rozumné. Neboť z látky činí mnohost věcí, kdežto idea prý tvoří jenom jedenkrát; podle zkušenosti se však z jedné látky dá vyrobit jediný stůl, ale ten, kdo vkládá tvar, je původcem mnoha stolů a sám je jen jedinou bytostí. **5** Podobně je tomu v poměru muže k ženě; ženské ústrojí se oplodní jedinou souloží, kdežto mužské může oplodnit mnoho žen. A přece je v tom zpodoben poměr oněch počátků.

Platón tedy tímto způsobem určil hledané počátky. Z toho však, co bylo řečeno, je zřejmo, že užívá pouze dvou příčin (αἰτίαι), příčiny, jež se **10** týká otázky *co jest*; a příčiny z hlediska látky – neboť ideje (εἶδη) jsou pro jiné věci příčinou toho, *co jest*, a pro ideje je příčinou *jedno*; a na otázku, co je látka, jež je podkladem, o které se u smyslových věcí vypovídají ideje, a u idejí *jedno*, odpovídá, že je *dvojicí*, totiž velikého a malého. Dále v těchto prvcích našel také příčinu dobra a zla, **15** v prvním příčinu dobra a v druhém zla, jak to podle výkladu uvedeného nahoře učinili již i někteří filozofové dřívější, například Empedoklés a Anaxagorás.

(...)

A 9. Kritika Platónova učení o číslech a idejích

Pokyny a otázky k četbě

- V Rezkovu vydání *Metafyziky* jsou jednotlivé Aristotelovy námitky zřetelně rozčleněny, máme tedy usnadněnou úlohu. Proto byste měli lehce najít odpovědi na tyto dílčí otázky:
  - Kolik je podle Aristotela idejí?
  - Jaké typy důkazů pro existenci idejí Aristotelés rozlišuje? Vysvětlete obecný princip každého z nich!
  - U kterých kategorií (v aristotelském smyslu) je podle Aristotela adekvátní předpokládat ideje? U kterých kategorií to adekvátní není?
  - Všimněte, co Aristotelés uvádí o „třetím muži“. Opět dohleďte v materiálech ke kurzu Platónova teorie idejí, jak máme jeho stručnosti rozumět.

Zanechejme však zatím výkladu o pythagorovcích; neboť dosavadní zmínka o nich stačí.

(1) Ti však, kteří za příčiny (αἰτίαι) pokládají **990b** ideje (ιδέαι), nejprve ve snaze, aby pochopili příčiny viditelných věcí, přibrali jiné v stejném počtu s nimi, zrovna jako ten, kdo chce něco spočítat a myslí, že nemůže, dokud je toho méně, a že teprve tehdy bude moci počítat, až to rozmnoží. Neboť idejí je skoro stejně tolik anebo ne **5** méně než věcí, jejichž příčiny hledající postoupili od nich k oněm. Vždyť pro každou jednotlivou věc (ἕκαστόν) je stejnojmenná idea nejen pro podstaty (οὐσίαι), nýbrž i pro vše ostatní, kde je jedno v mnohém, a to jak u věcí smyslových, tak i u věčných.

(2) Za druhé žádný důvod z těch, jimiž se dokazuje jsoucnost idejí, není jasný; **10** neboť z některých nevyplývá nutný závěr a z některých jako důsledek vyplývají ideje také pro to, pro co se nepředpokládají. (a) Vychází-li se totiž ze skutečnosti vědeckého poznání, musely by být ideje všeho, co je předmětem vědění, (b) a vychází-li se z pojmu jako jednoho v mnohém, byly by i ideje záporů; (c) a konečně z důvodu, že myslíme něco, co již zaniklo, též věcí pomíjitelných, minulých, neboť **15** trvá jejich smyslová představa.

(3) Mimoto důslednější myšlení uznává také ideje jednak pro vztah, jež nepokládáme za samostatný rod, jednak odůvodňuje <jsoucnost> „třetího muže“.

(4) A vůbec učení o idejích ruší právě to, na čem jeho přívržencům více záleží než na jsoucnosti idejí. Neboť důsledkem jest, **20** že dvojka není první, nýbrž číslo a že to, co je vztažné, je dříve než to, co je o sobě, a všechno to, čím mnozí, přidržující se učení o idejích, odporovali vlastním počátkům.

(5) Mimoto podle mínění, podle něhož se mluví o jsoucnosti idejí, musí být nejenom ideje podstat, nýbrž i mnoha jiných věcí – neboť pomysl (νόημα) **25** je jedno (ἓν) nejen vzhledem k podstatám, nýbrž také z hlediska jiných věcí, a vědění (ἐπιστήμῃ) se týká nejen podstaty, nýbrž také jiných věcí; takových podobných důsledků z toho vyplývá nespočetné množství. Z hlediska nutnosti však a z hlediska názorů o idejích (τὰ εἶδη) musí

být pouze ideje podstat (τῶν οὐσιῶν ἰδέαι), je-li možno mít v nich účast (μετέχειν). **30** Neboť účast v nich není něčím nahodilým, ale každá věc musí mít účast v ideji potud, pokud je podmětem, ne přísudkem. Má-li například něco účast v dvojitosti o sobě, má účast také ve věčnosti, ale jen ve smyslu případku; neboť dvojitost je věčná nahodile. A tak ideje musí být <pouze> podstatami.

Slovo „podstata“ však má tentýž význam **991a** zde <ve světě smyslovém> i tam <ve světě idejí>. Či co by jinak znamenalo, kdybychom řekli, že je ještě něco mimo jednotlivé věci, totiž jedno v mnohém? A je-li vid idejí (εἶδος τῶν ἰδεῶν) a toho, co v nich má účast, tentýž, bude tu něco společného <oběma>; vždyť proč by v pomíjejících dvojicích a v dvojicích sice mnohých, ale věčných⁹ měl být **5** pojem dvojitosti tentýž spíše než v dvojitosti o sobě a v některé jednotlivé věci? Není-li však vid (εἶδος) <tj. druhový ráz> týž, pak asi ideje a věci nemají společného nic než jméno, a bylo by to podobné, jako kdyby někdo Kalliu a kus dřeva nazval člověkem, aniž by přitom dbal toho, co oba mají společného.

Pokyny a otázky k četbě

- *Následující námitky lze považovat za nejzávažnější – o jaké námitky se jedná?*
- *Co je jejich společným jmenovatelem?*

(6) Ale nejvíce nesnází působí asi otázka, jaký význam vlastně mají ideje pro to, **10** co je věčné mezi věcmi vnímatelnými, a pro to, co vzniká a zaniká. Neboť nejsou pro ně ani příčinou pohybu, ani nějaké změny. Ani však nijak nepřispívají k poznání jiných věcí – neboť nejsou jejich podstatou (οὐσία), sice by byly v nich –, ani k jejich bytí, poněvadž nejsou přítomny v tom, co má v nich účast. Snad by se **15** nejspíše mohlo zdát, že jsou příčinou asi tak, jako bělost smíšením <je příčinou> bělosti <něčeho>. Než toto pojetí, k němuž došel nejprve Anaxagorás, později Eudoxos a někteří jiní, dá se zcela snadno vyvrátit. Neboť proti takovému mínění se dá snadno uvést leccos, co dokazuje jeho nemožnost.

(7) Avšak z idejí se také žádným **20** obvyklým způsobem nedají vysvětlit ostatní věci. Řekneme-li, že jsou vzory (παράδειγματα) a že jiné věci mají v nich účast, mluvíme naprázdno a je to pouhá básnická metafora. (a) Neboť k čemu je to, co působí patříc na ideje? (b) Vždyť je možno, aby kterákoli věc byla podobná jiné a stala se jí podobnou, aniž by se připodobňovala, **25** takže ať Sókratés je nebo není, může se někdo zrodit takový, jako právě Sókratés; a zřejmě to bude totéž, i kdyby byl „věčný Sókratés“, (c) že pro tutéž bytost by bylo více vzorů, a tak i více idejí, například pro člověka živočišnost a dvounohost a pak ještě člověk o sobě. (d) Dále by ideje byly vzory **30** nejen věcí vnímaných, nýbrž také idejí samých, například jako rod by byl vzorem pro druhy rodu; a tak by totéž bylo vzorem a zároveň **991b** obrazem.

⁹ Křížův překlad je zde mírně upraven.

(8) Mimoto, jak se zdá, je asi nemožno, aby podstata byla odloučena od toho, čeho je podstatou. Jak by tedy ideje jako podstaty věcí od nich mohly být odloučeny? Ve *Faidónovi* se však praví, že ideje jsou příčinami bytí a vzníkání. Ale i když řekneme, že ideje 5 jsou, přece to, co má v nich účast, nemůže vzniknout, není-li tu hybný činitel; ale vzniká mnoho jiných věcí, například dům a prsten, ačkoli o nich neříkáme, že ideje mají. A tak je zřejmo, že i všechno ostatní může být a vzniknout takovými příčinami jako právě jmenované věci.

d. Souhrnné kontrolní otázky a úkoly k pasáži z *Metafyziky*

- Uveďte a vysvětlete alespoň čtyři Aristotelovy námitky!
- Které z námitek se v nějaké formě objevily už v *Parmenidovi*?
- Ideje čeho podle Aristotela platónikové uznávali a ideje čeho neuznávali?

D. Souhrnné kontrolní otázky a úkoly

- Co vlastně jsou ideje – jaké charakteristiky jim náležejí?
- Vysvětlete důvody, jež Platóna přivedly k postulování idejí.
- Jaké obtíže sebou přináší předpoklad existence idejí?
- Reprodukujte proslulý argument „třetího člověka“!